

УДК: 351.778.3

В. С. ДІДЕНКО

**УПРАВЛІНСЬКІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ
ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВОДОПРОВІДНО-КАНАЛІЗАЦІЙНОГО
ГОСПОДАРСТВА ВЕЛИКИХ МІСТ УКРАЇНИ
НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ МДУП “МОСВОДОКАНАЛ”**

Розглянуто і проаналізовано досвід МДУП “Мосводоканал” по залученню приватних інвестицій згідно з моделлю BOOT, обґрунтовано необхідність вивчення методів і способів практичної реалізації інвестиційних проєктів у Росії з метою їх упровадження під час реформування систем водопостачання та водовідведення в Україні.

The paper reviewed and analyzed the experience company “Mosvodokanal” to attract private investment on BOOT model/ The necessity of studying methods and techniques for implementation of investment projects in Russia are important for the reform of water supply and sanitation in Ukraine.

Ключові слова: управлінські механізми залучення іноземних інвестицій, модернізація водопровідно-каналізаційного господарства, модель BOOT.

Проблеми водопостачання та модернізації водопровідно-каналізаційного господарства великих міст є актуальними для більшості країн світу у зв’язку зі скороченням джерел питної води, забрудненням навколишнього середовища та відсутністю необхідних коштів для кардинального технологічного переобладнання існуючих водопровідних систем. Це змушує кожну країну шукати власні шляхи реформування водопровідно-каналізаційного господарства, залучати як власні ресурси, так і іноземні інвестиції.

Що стосується України, то 26 % або 36461 км водопровідних систем водопостачання потребують невідкладної заміни, витрати та невраховані втрати води в системах водопостачання в цілому по Україні досягають 39 %, а по деяких областях – 45–50 % [2]. Актуальним залишається питання впровадження нових технологій очищення питної води, технічного переоснащення водопровідно-каналізаційних підприємств, без чого неможливо повністю запровадити нові вимоги до якості питної води згідно з СанПіН №136/1940-97 “Вода питна. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого господарсько-питного водопостачання” та забезпечити систему їх гарантій.

Безумовно, вирішення вищезазначених проблем потребує значних капіталовкладень, які в умовах різкого скорочення надходження бюджетних коштів неможливо здійснити без залучення інвестицій і кредитів міжнародних фінансових організацій. Отже, необхідно знайти такі механізми залучення коштів, які будуть привабливими та вигідними для інвесторів і дадуть можливість модернізувати підприємства водопровідно-каналізаційної галузі, знизити високі питомі

енерговитрати, мінімізувати нераціональне використання води та її витрати.

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів (О. Богомолова, С. Корнійчука, О. Кучеренка, В. Логвиненка, В. Попова, О. Рибалки, Г. Семчука, М. Сироги, С. Храменкова, Ю. Хівріча та ін.) свідчить про необхідність цілісного, системного підходу до реформування галузі та впровадження нових моделей залучення інвестицій. Однією з таких моделей, на думку С. Храменкова [6], є інвестиційний договір ВООТ (будівництво – володіння – експлуатація – передача), який активно впроваджується в країнах Європи та СНД. Зокрема, С. Храменковим описано досвід використання інвестиційного договору ВООТ найбільшою водопостачальною компанією в Росії МДУП “Мосводоканал” як приклад оптимальної моделі залучення іноземних інвестицій для модернізації водопровідно-каналізаційного господарства великого міста.

Мета статті – проаналізувати управлінські механізми залучення іноземних інвестицій для модернізації водопровідно-каналізаційного господарства великих міст України на основі досвіду МДУП “Мосводоканал”.

Розглядаючи проблему модернізації водопровідно-каналізаційних господарств великих міст, звернемо увагу на те, що, незалежно від країни, спільним завданням для всіх водопровідно-каналізаційних господарств є підвищення якості і доступності питного водопостачання, застосовуючи сучасні екологічно безпечні технології підготовки та очищення води. Як свідчить аналіз, ще в середині 90-х рр. XX ст. МДУП “Мосводоканал”, яке щодобово подає споживачам 4,5 млн куб. метрів питної води і задовольняє потреби в питній воді 13 млн мешканців Московського регіону, поставило перед собою завдання по покращанню організації своєї роботи, реконструкції виробничих потужностей, удосконаленню технології обробки води, підвищенню якості послуг. Детальний аналіз власних можливостей і бюджетних надходжень довів, що без значних інвестицій у розвиток господарства МДУП “Мосводоканал” не зможе якісно виконувати необхідний комплекс послуг і розвиватися далі.

На основі зарубіжного досвіду інвестування і управління водними компаніями МДУП “Мосводоканал” були розроблені і направлені в уряд Москви пропозиції щодо залучення іноземних інвестицій для будівництва водопровідно-каналізаційних споруд, які знайшли підтвердження в постанові уряду Москви “О генеральных схемах водоснабжения, канализации, концепции водоотведения и очистки поверхностного стока Москвы на период до 2010 г.”. У даній постанові стара концепція безперервного нарощування потужностей водопровідних споруд була замінена концепцією економії і раціонального використання водних ресурсів, створення незалежного джерела водопостачання на базі підземних вод, впровадження сучасних технологій водопідготовки та підвищення рівня надійності всієї системи з метою досягнення кінцевого результату – забезпечення високої якості питної води [3].

На думку С. Храменкова, основними перешкодами для притоку інвестицій у російську економіку (на нашу думку, аналогічно можна говорити і про українські реалії) є політичні ризики, складність і заплутаність податкової системи, дорогі кредити та специфіка інвестування в об’єкти комунального господарства, які не відносяться до проектів, що дають швидкий прибуток [6]. Таким чином, плани

МДУП “Мосводоканал” щодо модернізації водопровідно-каналізаційного господарства міста Москви із залученням іноземних інвестицій мали серйозні загрози й упередження. Але підтримка уряду Москви, розуміння важливості реалізації життєво необхідної для громадян стратегії високоякісної роботи систем водопостачання та водовідведення дали можливість керівництву МДУП “Мосводоканал” розробити дієві механізми залучення іноземних інвестицій у трьох напрямках: міждержавне кредитування, інвестування з використанням моделі ВООТ, змішане інвестування. Завдяки цим механізмам, загальна сума залучених у систему водопровідно-каналізаційного господарства міста Москви інвестицій протягом 1998 – 2007 рр. склала більше 350 млн євро [1].

Найбільша кількість інвестицій була залучена з використанням моделі ВООТ. Інвестиційний договір ВООТ (будівництво – володіння – експлуатація – передача) є одним з різновидів контракту між державним і приватним сектором. За даної моделі приватна компанія отримує кредит у банку на проектування, будівництво, експлуатацію та передачу у власність муніципалітету необхідного об’єкта, наприклад, водопровідної станції. При цьому власником об’єкта стає інвестор на строк, установлений контрактом. Термін укладання подібних контрактів – 10 – 15 років. За цей термін державне чи муніципальне підприємство забезпечує віддачу інвестицій з відшкодуванням відповідного прибутку інвестору через реалізацію продукції чи послуг, що виробляються підприємством. Ця схема базується на договорі інвестора з мерією чи муніципалітетом міста. Реалізатор проекту – він же інвестор, використовує свої кошти, сформовані за рахунок унесків акціонерів до уставного капіталу та банківських кредитів і будує інженерний об’єкт. Обслуговування об’єкту під час експлуатації здійснюється інвестором або спеціально утвореною експлуатаційною компанією. Погашення банківських кредитів і виплата дивідендів акціонерам реалізатором проекту відбуваються за рахунок надходжень від реалізації продукції чи послуг. Після закінчення строку дії договору по моделі ВООТ інженерний об’єкт передається місту чи державному підприємству. Найбільшою перевагою цієї форми участі приватного капіталу є максимальна мобілізація інвестиційних ресурсів. Крім того, місцева влада на час реалізації проекту звільняється від низки зобов’язань у сфері комунального господарства і може зосередитися на інших соціальних проблемах.

За схемою ВООТ в Москві за 1998 – 2007 рр. було побудовано п’ять об’єктів системи водопостачання та водовідведення: станція очищення стічних вод у Південному Бутово; станція очищення стічних вод у Зеленограді; завод з механічного зневоднення осаду на 19-й муловій ділянці; цех механічного зневоднення осаду на 8-й муловій ділянці; Південно-Західна водопровідна станція.

Фінансово-правова схема, яка була застосована в цій моделі, полягала в тому, що у зв’язку з неможливістю закласти в тарифи на послуги водопостачання та водовідведення інвестиційної складової була застосована модифікована схема, за якою відшкодування інвестиційних витрат фірмі-інвестору здійснювалося з бюджету міста за рахунок лімітів на капіталовкладення, а експлуатаційних витрат – за рахунок тарифів. У подальшому при реалізації проекту Південно-Західної водопровідної станції в цілях оптимізації податкових платежів схему ВООТ було удосконалено: в

період експлуатації станції уряд Москви став викупати не майно (основні фонди станції), а акції власника Південно-Західної водопровідної станції. Згідно з чинним законодавством, операції з цінними паперами податками не обкладаються, у результаті мінімізується вартість реалізації проекту.

З метою зниження вартості послуг з водопостачання та водовідведення, що надаються в рамках інвестиційних проектів, за ініціативою МДУП “Мосводоканал” у кінці 2007 р. було прийнято поправки до закону м. Москви від 5 листопада 2003 р. “О налоге на имущество организаций”, згідно з якими пільги по оплаті податку на майно були розповсюджені на весь комплекс водопровідно-каналізаційного господарства незалежно від приналежності об’єкта. Це дозволило МДУП “Мосводоканал” знизити щорічні витрати на експлуатацію водопровідно-каналізаційних споруд приблизно на 140 млн. руб. [1].

Одним із важливих питань реалізації моделі ВООТ є вибір інвестора. Незважаючи на капіталоємність, інвестиції у водопровідно-каналізаційну галузь мають постійний інтерес в інвесторів. Це дало можливість ще в 1996 р., за рішенням уряду Москви, провести відкритий міжнародний тендер на будівництва станції стічних вод Південне Бутово і розробити критерії відбору інвестора, до яких було віднесено:

- використання новітніх технологій очистки стічних вод;
- найбільш вигідні фінансові умови будівництва і наступної експлуатації об’єкта;
- мінімальні терміни будівництва.

Співпраця МДУП “Мосводоканал” з німецькою фірмою “WTE”, яка виграла тендер на будівництво та експлуатацію станції стічних вод Південне Бутово, здійснювалася за моделлю ВООТ, що дозволяє виділити важливі принципи та механізми, необхідні для модернізації водопровідно-каналізаційного господарства із залученням іноземних інвестицій. Перш за все, проектування станції очистки стічних вод Південне Бутово здійснювалося в Німеччині, але у проєкті були враховані всі існуючі в Російській Федерації норми та вимоги. Ця робота проводилася в тісній співпраці з інститутом “МосводоканалНДІпроект”, що дало можливість забезпечити оптимальне проектування станції. Станція очищення стічних вод Південне Бутово запроектована з повним біологічним циклом для видалення біогенних забруднень (вуглецю, азоту та фосфору) за методом SymBio™ з подальшою фільтрацією води на піщаних фільтрах та ультрафіолетовим знезараженням очищених стічних вод з максимальним піковим навантаженням 5300 кубічних метрів за годину. Закладка першого каменю відбулася 2 липня 1997 р., здача об’єкта в експлуатацію 5 грудня 1998 р. Таким чином, станція була збудована за рекордно короткий термін – 17 місяців. Право власності було закріплене за іноземним інвестором.

Уряд Москви, згідно з умовами інвестиційного договору. Протягом 1999 – 2011 рр. компенсує інвестору всі витрати, пов’язані з фінансуванням будівництва станції, після чого станція перейде у власність уряду Москви. Щорічний платіж включає погашення основного боргу та виплату процентів.

Для забезпечення професійної експлуатації станції інвестор та МДУП “Мосводоканал” утворили спільне підприємство ЗАТ “СТАЕР”, якому власник станції, на підставі агентського договору, доручив експлуатацію збудованих споруд.

ЗАТ “СТАЕР” були оформлені всі необхідні на території Росії ліцензії та дозволи для здійснення експлуатації станції. За окремим договором з МДУП “Мосводоканал”, спільне підприємство здійснює безперервне прийняття й очищення стічних вод. Сплата послуг ЗАТ “СТАЕР” здійснюється МДУП “Мосводоканал” за тарифом, який складається з двох частин: щорічного фінансового платежу, призначеного для покриття умовно постійних витрат на експлуатацію станції, і змінного платежу, залежно від об’ємів очищення стічних вод. Для контролю за станом станції та поповненням устаткування було створено наглядову комісію, до складу якої ввійшли представники уряду Москви та МДУП “Мосводоканал”.

Досвід співпраці МДУП “Мосводоканал” та німецької фірми “WTE” показав такі переваги співробітництва:

- відбулося висококваліфікованого персоналу з російської та німецької сторін;
- проводився моніторинг інвестиційних та експлуатаційних ризиків;
- розподілилося фінансове навантаження між сторонами;
- упроваджувався дистанційний контроль за роботою станції;
- розгорнулося будівництво та відбулася експлуатація станції згідно з європейськими стандартами, місцевими вимогами та новітніми технологіями.

Разом з перевагами даного досвіду С. Храменков звертає увагу на проблеми, які виникають у зв’язку з відсутністю в Російській Федерації досконалого концесійного та податкового законодавства. Так, згідно з чинним законодавством Росії, з бюджету Москви як джерела виплати доходів іноземному інвестору слід перераховувати в бюджет податки з доходів даної юридичної особи при кожному перерахуванні платежу інвестору. Є три варіанти класифікації таких платежів податковими органами: класифікація всієї суми платежів як авансу чи передоплати; класифікація плати по відсоткам як прибутку фірми від відчуження майна на території Російської Федерації; класифікація плати по відсоткам як відсоткового доходу від боргових зобов’язань [6, с. 359–360]. Отже, є потреба в тому, щоб остаточно визначитися з умовами оподаткування та оптимізувати податкові платежі відносно обох партнерів.

Прийнята 14 березня 2006 р. постанова уряду Москви “О развитии систем водоснабжения и канализации города Москвы на период до 2020 года” [4] дозволила МДУП “Мосводоканал” в 2008-2009 рр. на умовах фінансово-правової схеми ВООТ продовжити не лише подальшу реконструкцію виробничих об’єктів, але й направити значні кошти на енергозберігаючі і водоочисні технології. Так, у рамках реалізації інвестиційних проектів, у січні 2009 р. була введена в експлуатацію мінітепло-електростанція потужністю 10 мегават на біогазі на Кур’янівських очисних спорудах. На таких же умовах розпочато будівництво аналогічної мініТЕС на Люберецьких очисних спорудах, яку планується ввести в експлуатацію в кінці 2010 року.

У зв’язку з прийняттям урядом Москви рішення про переведення в 2012 р. системи знезараження води всіх московських станцій водопідготовки з рідкого хлору на гіпохлорит натрію за моделлю ВООТ у листопаді 2009 р. на території Люберецьких очисних споруд розпочато будівництво заводу з виробництва гіпохлориту натрію продуктивністю 50 тис. т. на рік. Майбутній завод буде для Росії

унікальним виробництвом нового типу, де буде застосовано новітню технологію мембранного електролізу, який є найбільш економічним, безпечним у промисловому та екологічному відношенні, оскільки локалізує всі хімічно небезпечні речовини в межах кордонів їх безпосереднього виробництва. Таким чином, наведений досвід залучення іноземних інвестицій для модернізації водопровідно-каналізаційного господарства на прикладі МДУП “Мосводоканал” свідчить про актуальність своєчасного впровадження нових управлінських підходів у реформуванні водопровідно-каналізаційного господарства, необхідність застосування різноманітних моделей інвестування, апробованих провідними водними компаніями. Такий досвід, маючи певну унікальність та специфіку місцевих умов, може бути використаним для визначення стратегії розвитку водопровідно-каналізаційного господарства великих міст України, які на даний момент стикаються з такими проблемами як недостатня інвестиційна привабливість підприємств, відсутність чіткого законодавства щодо іноземного інвестування, достатніх коштів у бюджетах міст, необхідних для реалізації новітніх проектів, брак відповідальності центральних і державних органів влади за прийняті зобов’язання та відсутність дієвого захисту прав власності та прав інвесторів.

Згідно з рекомендаціями Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи № 144 (2002) “Про органи місцевої влади і надання комунальних послуг”, приватний сектор здатний надавати комунальні послуги, які відповідають стандартам ЄС, він може суттєво покращити їх якість, зменшити вартість, сприяти інноваціям та урізноманітненню товарів та послуг [5]. Отже, розвиток управлінських механізмів залучення іноземних інвестицій для модернізації водопровідно-каналізаційного господарства вбачається в тому, щоб для кожного конкретного проекту була обрана окрема модель державно-приватного партнерства із залученням приватного бізнесу та збалансованим розподілом ризиків між сторонами. Це дасть можливість своєчасно впроваджувати нові технології, необхідні для розвитку систем водопостачання у великих містах, технічно переоснащувати водопровідно-каналізаційні споруди, забезпечувати необхідну якість питної води. Подальші дослідження цих питань доцільно зосередити на вдосконаленні законодавства щодо іноземних інвестицій, вивченні успішного досвіду співробітництва між державним та приватним сектором в реалізації інвестиційних проектів, уточненні функцій держави при розробці та реалізації стратегій інвестування у водопровідно-каналізаційну галузь.

Література:

1. Мосводоканал. Годовой отчет 2007. – Режим доступу : www.mosvodokanal.ru
2. Національна доповідь “Про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні в 2007 році”. – Режим доступу : www.minjkg.gov.ua
3. Постановление Правительства Москвы “О генеральных схемах водоснабжения, канализации, концепции отвода и очистки поверхностного стока г. Москвы на период до 2010 года” от 17 февраля 1998 г. № 124. – Режим доступу : www.mos.ru
4. Постановление Правительства Москвы “О развитии систем водоснабжения и канализации города Москвы на период до 2020 года” от 14 марта 2006 г. № 176-ПП. – Режим доступу : www.mos.ru

5. Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи “Про органи місцевої влади і надання комунальних послуг” от 2002 г. № 144. – Режим доступу : www.minjkg.gov.ua

6. Храменков С. В. Стратегия модернизации водопроводной сети / С. В. Храменков. – М. : ОАО “Издательство “Стройиздат”, 2005. – С. 355–360.

Надійшла до редколегії 02.09.2009 р.